

Albert Sandklef: Väst kustens allmogesjöfart 1575-1850 Inst för västsvensk kulturforskning skrifter 10 Lund 1973 927(!)sid.

Med dagens bokhandelsmätt mått mätt är detta nu en riktigt ålderstigen bok. För oss bör denna imponerande tegelsten naturligtvis ständigt vara aktuell, dock mest som katalog, och för vissa okända grundfakta som den först av alla verk presenterat i någorlunda systematisk form.

Det är nämligen en stor upptäckt att just norra Halland upplevt en storhetstid utan motstycke på allmogesjöfartens område nästan så långt tillbaka denna företeelse historiskt kan spåras (1500-talets slut). Och det är då inte bara de senare så traditionsrika socknarna Onsala (med Lasse i Gatan), Vallda och Släp som bestått med folk, kapital och båtar. Under vissa perioder kan det dock vara svårt att se gränsen mellan somliga av dessa storredare och borgarredare i städer.

Claesson definierade på 40-talet västerbottnisk bondesjöfart som "den lokalt betingade sjöfart utan köpmannamässig prägel, vilken ingått såsom en väsentlig del i bebyggelsens och näringslivets organisation vid landets kuster och inre vattenvägar och i huvudsak bedrivits av bönder, i regel samordnade i lag."

Sandklef har accepterat denna definition i sin bok plus att han vill ha med alla redare som varit bosatta på landsbygden. Skiljelinjen går alltså mot stadsborgarnas sjöfart.

Dessutom demonstrerar förf att de äldsta storredarna i Halland alltid var ensamägare till fartygen. Partrederierna uppstod i norra Halland först som en reaktion mot riskerna vid det stora nordiska kriget under början av 1700-talet.

Blomstringstiden inföll också då, i stort sett samtidigt med Lars Gathenhielms far, Anders Börgeson Gathe, som var den störste redaren alla kategorier, med del i 39 fartyg. De övriga sju största var också från Onsala, sen följde Vallda, Tö-lö, Släp, Elsa (Elfsåker), Hanhals, Fjärås och Lindome.

Under hela den av Sandklef täckta perioden fram till 1832 hade sjöfartscentrum i NV Skåne tillsammans 431 kända fartyg. Bara före 1800 visar de nordhalländska socknarna upp 615 fartyg. Redarantalet fram till 1800-talets mitt var där så stort som 1,015 mot Skånes 362 och Bohusläns 227!

Bohusläns bondesjöfart var obetydlig i äldre tid, då var i stället fisket helt utslagsgivande bland sjönäringarna. Först under 1800-talets lopp verkar den av Hasslöf undersökta partsredartraditionen ha kommit igång på allvar. I varje fall enligt källorna.

Sandklef visar också på hur starkt just sjöfararnas gårdar påverkats av denna inbringande binäring jämfört med gårdar där andra binärningar (landet var fattigt) förekommit eller där enbart ett magert jordbruk bedrivits. Det är en påfallande skillnad om än inte möjlig att helt statistiskt belägga. Däremot kunde binärningarna, som snickeri och liesmide i norra Halland, laggekärlstillverkning m m i angränsande västgötasocknar säkert ha funnit viss avsättning genom den halländska grannseglationen. Men tidiga belägg är svaga.

Gick detta ännu längre tillbaka, in i medeltid? Sandklef tar upp Köpstad-namnen, bl a det kända Köpstadsö i Brännöarkipelagen (Styrsö), kanske identisk med den i ett flertal isländska källor nämnda vikingatida marknaden på "Brenneyjar," och Gamla Köpstad, söder om Varberg där Galtabäcksfartygen påträffades i en lagunartad hamnvik, nu uppgrundad. Just på Onsala-landet låg för övrigt en visserligen obetydlig men dock medeltida stadsbildning, Gåsekil (nu fiskeläge) Dessutom är hamnen på Malesund känd sedan nyare tidens början, senare låg här t o m ett tullhus, och i t ex Asketunnevikens därinnanför har flera äldre fartygsvrak eller vrakrester upptäckts. Men något bindande bevis för en medeltida bondeseglation finns naturligtvis inte.

Helst vill ju Sandklef, som synes i hans jämförelse med den enda kända västeuropeiska parallellen till Nordhalland, Six Counties (Nordirland), se bakgrunden i vikingatidens farmannabönder och deras sociala organisation.

Det är en frestande tanke, men tyvärr ligger nog ändå Claessons definition illa till: "utan köpmannamässig prägel.." Är det inte så att den nordhalländska seglationen kan påvisas ha både lokal och tidsmässig begränsning och då utnyttjat en nisch där ingen annan just då kunde konkurrera? Det verkar ju som vi i olika tider ser i stort sett alla kustbygder uppleva en sådan relativ uppblomstring men sedan inom kort falna och kanske dö. Kanske ändå företeelsen borde reduceras till sina 'rätta' proportioner?

